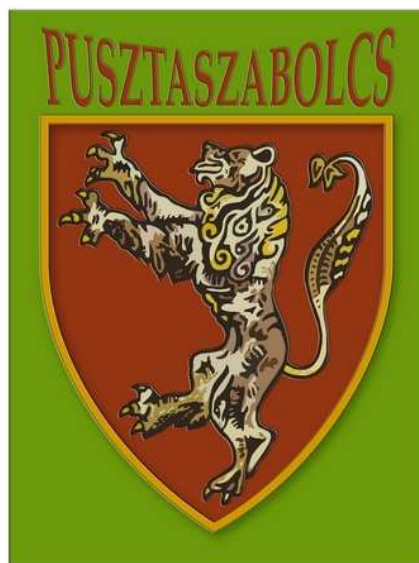

PUSZTASZABOLCS
TELEPÜLÉSRENDEZÉSI ESZKÖZEINEK
TELJES FELÜLVIZSGÁLATA
TELEPÜLÉSSZERKEZETI TERV
HELYI ÉPÍTÉSI SZABÁLYZAT ÉS SZABÁLYOZÁSI TERV
TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI
HATÁSTANULMÁNY

MEGBÍZÓ:
Pusztaszabolcs Város Önkormányzata
2490 Pusztaszabolcs, Velencei u. 2.

FELELŐS TERVEZŐ:
Fehér Vártervező Kft.
8000 Székesfehérvár, Rába utca 22.
2019. március

Bevezető

A település történelme

Pusztaszabolcs területe több ezer éves múltat tekint vissza. A régészeti ásatásokkal felszínre került bronzkori, kelta, illetve római kori tárgyi emlékek mind arról tanúskodnak, hogy a lakosságot a jó minőségű, öntözhető föld vonzotta a településre. A bronzkor embere i.e. 1900-1200 között népesítette be a Mezőföld lakhatásra alkalmas, lösszel fedett részeit. Pusztaszabolcs és környéke a népvándorlás és a Honfoglalás időszakában sem néptelenedett el. A magyarok a már korábban letelepedett avarokkal és belső-ázsiai népekkel keveredve hozták létre itt szálláshelyet. Az Árpád-kori letelepülésre több X-XI. századi régészeti emlék, továbbá a település neve utal. Pusztaszabolcs feltehetőleg a Szabolcs elnevezésű, Árpád nemzetséggel rokon, Előd-Szabolcs-Csák nemzetségből ered. A Pusztaság előtag sokkal később egy helyiségnév-rendezés során került a település nevébe. A település nevével először 1302-ben találkozunk írott dokumentumban. A mezőgazdaságra épülő gazdasági szerkezet miatt a korai feudalizmusban Pusztaszabolcs jelentős „értéket” képviselt.

A környék a XIV. század végéig királyi birtok volt, ezt követően fejlődése megtorpant. A birtokosok gyakorta váltották egymást, majd török fennhatóság alá került a terület. Feltehetően ekkor semmisült meg a korábbi középkori település. A törökök fokozatos visszaszorításával Pusztaszabolcs környéke – a jó minőségű földnek köszönhetően – hamar újranepesült. A XVII. században Szabolcsra 80 házban szerb parasztok laktak.

A XVIII. század végére a földek a Zichy család birtokába kerültek. Az itt élő uradalmi cselédek száma 1830-ban 538 fő volt. A község területén földművelést, állattenyésztést egyaránt folytattak, eleinte a gabona- és takarmánynövények termesztése dominált, majd később a kukorica, rozs és a burgonya került előtérbe, miközben a település szarvasmarha- és lótenyésztése is híressé vált.

A gazdasági fellendülésnek köszönhetően a Kiegyezés időszakában megindult a községgé szerveződés. Az akkoriban kialakult laza szerkezetű település évtizedeken keresztül tartotta mezőgazdasági jellegét, de ez nem zárta ki az ipari vívmányok megtelepedését sem. Egy 1870-es vasútfejlesztési terv célja lett, hogy Pusztaszabolcs vasúti központként funkcionáljon. Az 1870-es „Közigazgatási Törvény” 42. cikkének végrehajtásaként Fejér Vármegye Törvényhatósági Bizottsága 1875-ben „községesített puszták”-ként létrehozta Szabolcs elnevezésű községet. Törvény nevezte el a települést 1898-ban Pusztaszabolcsnak. 1881-ben készült el a község bel és külterületének első térképe.

1896-ban megváltoztak a birtokviszonyok. A szabolcspusztai területek a bécsi báró Springer-család birtokába kerültek, Felső-cikola birtoktesteit pedig Hirsch-Halász Alfréd budapesti ügyvéd vásárolta meg.

A változások a századfordulóra nem csupán a birtokviszonyok átrendezésében voltak megfigyelhetők. Megjelent a szervezett keretek között zajló oktatás (kb. 250 tanulóval). Gyökeres változásokat eredményezett, hogy 1882-ben megindult a vasúti forgalom Budapest-Sárbogárd között, majd 1896-ban Budapest-(Pusztaszabolcs)-Paks és Pusztaszabolcs-Székesfehérvár között is. Fokozatos kiépült a pusztaszabolcsi pályaudvar. A pályaudvarhoz kapcsolódóan épültek a központban a vasúti szolgálati lakások, és a vasutat kiszolgáló infrastruktúra. A századfordulón megtelepedett vasutasság jelentősen megváltoztatta a település szociológiai jellemzőit. A modern kispolgári felfogás (nyugdíjpénztár, egészségügyi és szociális ellátás, lakás biztosítása) további fejlődést indukált. A vasútnál jobb és

kiszámítható élet, rendszeres és „magas” fizetés várta a dolgozókat. A kedvező tényezőknek köszönhetően a település lakossága 1830 és 1920 között megközelítőleg háromszorosára növekedett.

Az első világháború idején főként az uradalmi cselédek és a napszámosokat hívták be katonai szolgálatra. Az I. világháborúnak 28 pusztaszabolcsi áldozata volt.

A Tanácsköztársaság bukását követően több száz menekült vasutas érkezett a községbe. Az ideiglenesen keletkezett lakás és földhiányt 1922-ben az Országos Földbirtokrendező Bizottság rendeletben szabályozta, a vasúttól keletre lévő területeken 59 házhelyet osztottak ki. A házhely-osztással egyidőben a Nagyatádi-Szabó-féle földreform alapján kb. 1600 hold földet is kiosztottak. 1923-ig a község a három uradalmi pusztára és a vasúti telepre tagozódott, de 1924-re a településrészek gyakorlatilag egybeépültek. Részben a fenti tényezőknek köszönhetően az 1920-as években a község több ízben kérvényezte, a járási székhely áthelyezését Adonyból. Az indokok között szerepelt a központi fekvés, a vasúti csomópont jelleg és a gyors ütemű gazdasági és társadalmi fejlődés.

1916-ban a vasút mellett felépítették a községházát és az első vasúti iskolát (1925), ahol a nagyszámú vasutasság gyermekeit tanították, és amely később pedig nem vasutas szülők gyermekei előtt is megnyitotta a kapuit. 1925-ben fogda épült, majd 1926-ban önkéntes tűzoltóság is, mely kiemelt szerepet kapott a térségben a vasúti pályaudvar miatt.

1929. június 29-én nyílt meg a Kaszinót, továbbá körorvost és gyógyszertárat is kapott a település. 1931-ben csendőrors létesült a községben. 1932 tavaszán a kereskedelmi miniszter engedélyezte a település számára a heti vásár tartását. 1938-ban nyitották az első óvodát 40 férőhellyel. 1935-ban alkották a községrendezési szabályrendeletet. 1939 decemberében nyitott ki a helyi mozgókép-színház. A változások eredményeként a lakosság száma a két világháború között tovább növekedett.

1940-től egyre inkább éreztette hatását a háború, de a behívások csak 1941 őszén kezdődtek meg, a település fejlődését azonban ez sem gátolta. Ugyanebben az évben szentelték fel a község katolikus templomát és átadták a Velencére vezető utat is. 1941-ben artézi kutat (107 m) ásatott az Országos Közegészségügyi Intézet, 1943-ban közösségi tudógondozó intézet is létesült. A település 1944 és 1945 februárja között állt a frontvonalban, és 1945. február 2-án felszabadult. Ezt követően, ha lassan is, de megindult a települési élet normalizálódása.

A községben az 1945 utáni gyors fejlődés alapját a földreformmal teremtették meg. 1945 és 1952 között több ezer hold földet osztottak szét és 190 családi ház is felépült. A növekvő lakosság pedig igényelte, hogy a mindenkori községvezetés szervezze meg, hogy az emelkedő igényeknek megfelelően egyre nagyobb infrastruktúrával rendelkezzen a település. Igényelte az orvost, fogorvost (1961), az állatorvost, a gyógyszerészt; a hitéleti helyeket, az iskolát, az óvodát, az üzleteket

A nehézségek leküzdése haladéktalanul indokoltá tette a szövetkezés szükségességét. 1949 februárjában megalakul a Felső-Cikolai Állami Gazdaság, májusban földműves-szövetkezeti kezelésbe kerülnek a magánboltok, októberben Dózsa György nevét veszi fel a település első termelőség-szövetkezeti csoportja. 1950-ben jön létre a Petőfi Sándor termelőség-szövetkezeti csoport, majd a következő hónapban vegyesipari KTSZ alakul Pusztaszabolcon, amely szövetkezések augusztus 20-án egyesülnek Béke TSZ néven.

A gazdaság helyreállítása mellett lakossági kezdeményezésre folyamatosan bővítették a szolgáltatások körét is. 1946-tól folyamatosan állt vissza a vasúti rend. Helyreállították a seregélyesi és a pécsi vonalat, bevezették az elektromos áramot, az ivóvizet, a gázt, a telefont,

a szennyvíz csatornát; járható utak, művelődési ház és könyvtár épült. Az életminőség javulását célzó fejlesztések mellett beindult a lakásépítési hullám is. A II. világháborút követő 25 évben több mint ezer lakás épült, köztük panel lakóépületek is.

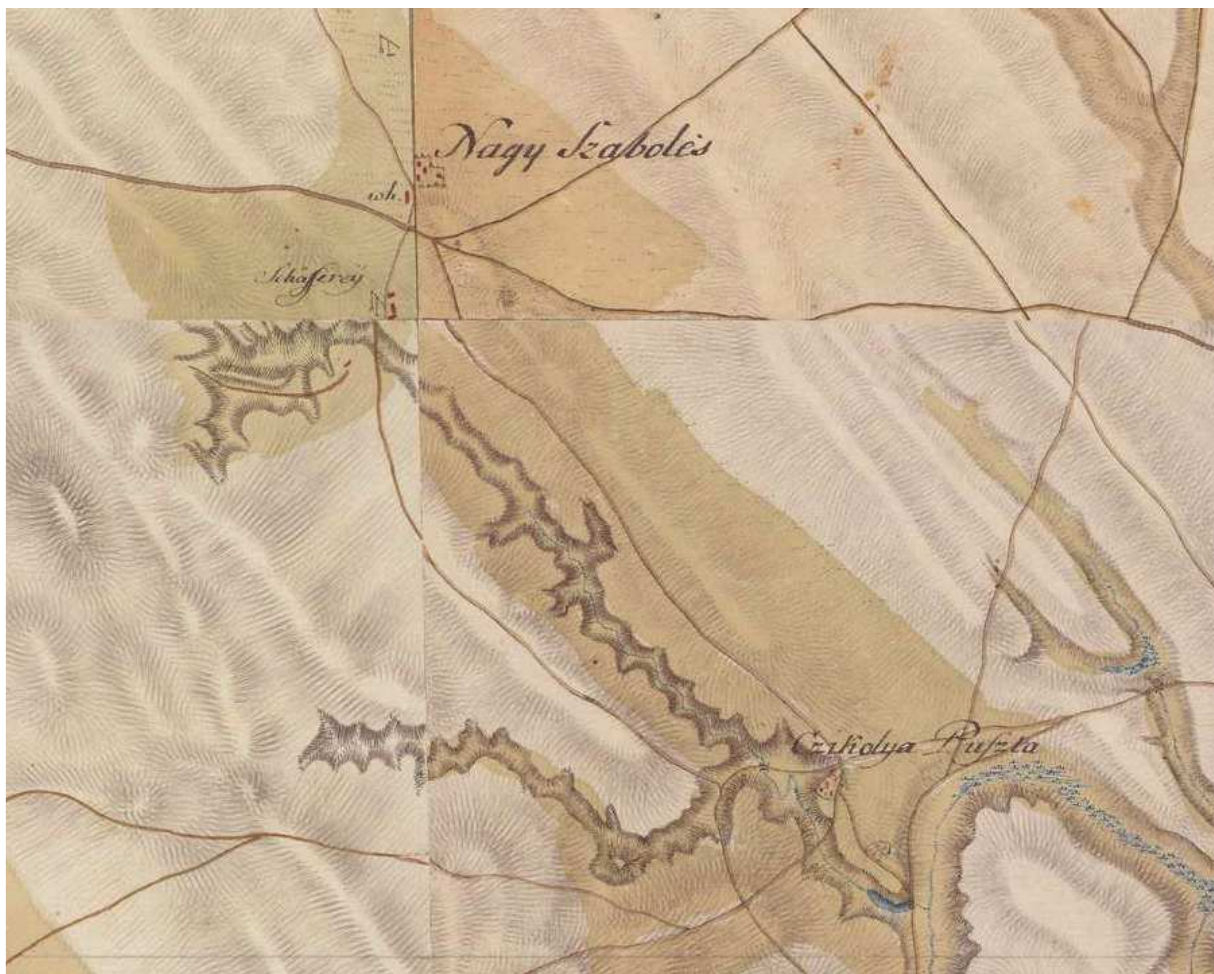
1957-ben épült a keverőüzem (terménytároló és feldolgozó), 1958-ban átadták a MÁV sportpályát és bölcsődét avattak. 1963-ban alapították a Gimnázium és Szakközépiskolát (épület átadása 1968-ban történt), melynek előzménye, hogy 1960-tól közgazdasági technikum kihelyezett levelező tagozata működött a településen. 1962-ben Gépjavító Állomást létesítettek. 1963-ban Pusztaszabolcsi központtal létrejött a körzeti földműves szövetkezet (ÁFÉSZ).

Folyamatosan javult a település infrastruktúrája. A fejlődés következtében 1970-ben Pusztaszabolcs nagyközségi rangra emelkedett, 2008-ban várossá vált.

(forrás: pusztaszabolcs.hu)

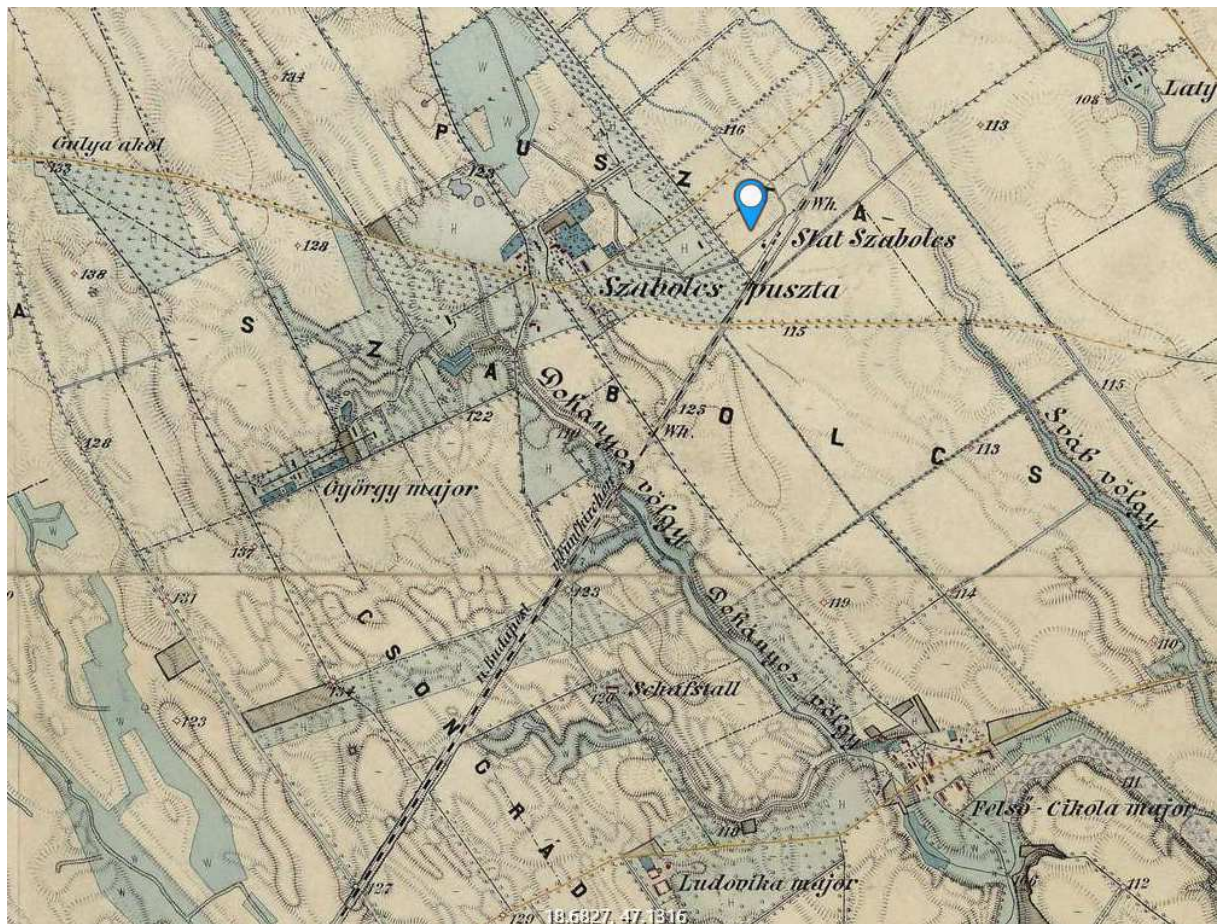
Településszerkezet történeti kialakulása, történeti településmag

A régi településmag a Velencei úttól keletre Nagy Szabolcs néven alakult ki. Már látható Cikola Pusztája is az első katonai felmérésen.

Az első katonai felmérésen még csak Nagy Szabolcs néven (forrás: <http://mapire.eu/>)

A XIX. században már jelentős tájszerkezeti elem volt a település déli részén található tórendszer, a vízfolyások és a löszhátak.

A Magyar Királyság 1869-1887. térképe (forrás: <http://mapire.eu/>)

Az 1884-ben készült kataszteri térképen már látszik a vasút.

Katonai felmérés 1941-ből (forrás: [http:// mapire.eu](http://mapire.eu))

A mai településközpont köré épültek a szórványos telepszerű épületegyüttesek, amelyek a XIX század végére épültek egybe a központi vasúti pályaudvar körül (ún. Ó-falu). A város lakossága az utóbbi 100 évben növekedett rohamosan. A második világháborút követően alakult ki a belterület észak-nyugati részén az összefüggő településterület (ún. Újfalú).

A településszerkezetre vonatkozóan összességében elmondható, hogy rendezett, derékszögű utca elrendezéssel, megfelelő szabályozási szélességgel, egységes telekkiosztással kialakított. A település fő problémáját tulajdonképpen az okozza, hogy a vasút a települést szinte kettéosztja.

Műemlékek, helyi építészeti értékek

A településen védett műemlék nincs, a nyilvántartásba vett a műemlék az alábbi:

azonosító	cím	név	védelem	helyrajzi szám
22296	Adonyi út	R.k. templom	nyilvántartásba vett műemlék	1077

A településképvédelmi rendelettel megállapított helyi védett építmények között is szerepel a Római Katolikus templom, a védetté nyilvánításig a helyi védett építészeti értékek között is szerepelni fog az épület.

Helyi védelem:

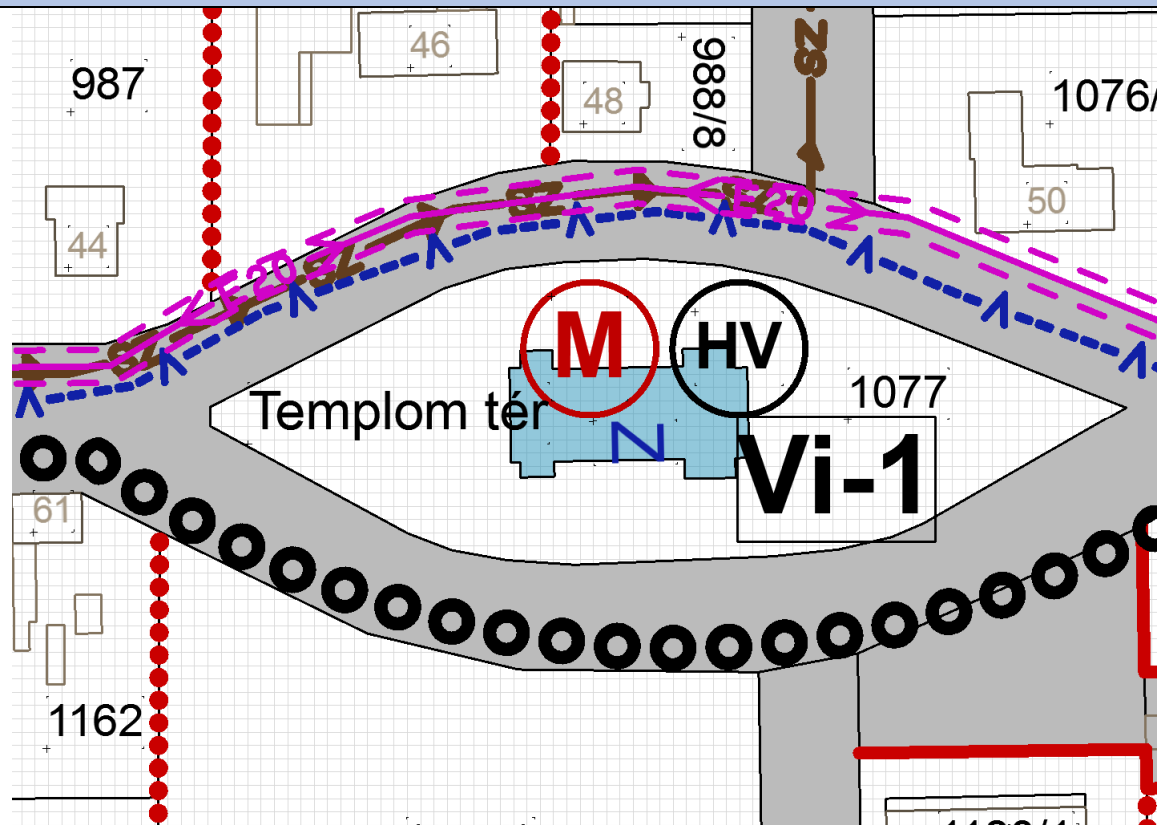
A helyi védelem a Településkép védelméről szóló 2016. LXXIV. törvény és a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012 (XI. 8.) Korm. rendelet (Korm.R.) értelmében a településképvédelmi helyi rendelet megalkotásával lehetséges. A településképvédelméről szóló rendeletben és annak megalapozására készült Települési arculati kézikönyvben szereplő helyi védett építészeti értékek részletes értékleltárát jelen hatástanulmányban szerepeltetjük.

Ssz.	Cím	Hrsz	Funkció
H1 (az építmény, vagy együttes egészére vonatkozó) védettség			
1.	Adonyi út	1077	Katolikus templom
2.	Szent Imre utca.	1183/2	Református templom
3.	Kastély utca	049	(Fould)-Springer kastély, később Wooster kastély
4.	Felső-Cikola	0229/27	Cikolai kastély

ÉRTÉKLELTÁR			
SORSZÁM	VÉDELEM JELLEGE	CÍM	HRSZ
HV-1	Helyi egyedi védelem	Pusztaszabolcs, Adonyi út	1077

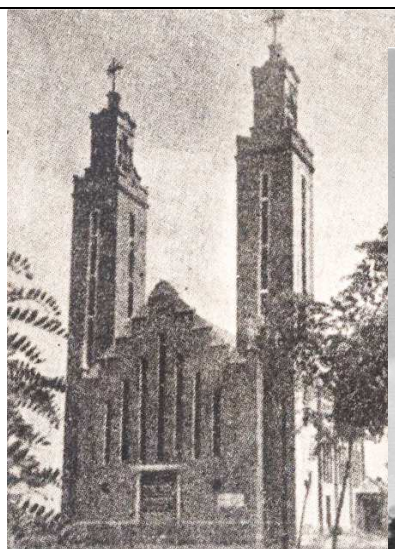
LEÍRÁS, JELLEMZŐK
Pusztaszabolcson a múlt század első felében a vasúti pályaudvar fejlődésével, a lakótelep kialakításával egyre nagyobb igény jelentkezett katolikus templom építésére. A Zichy Livia Klára grófnő által adományozott területen vitéz Irsy László budapesti építész tervei szerint kezdődött meg a templom építkezése 1936. október 1-jén. A templom építését Tóth Ferenc székesfehérvári vállalkozó végezte. A templom hossza 35 méter, szélessége 13,5 m, belső magassága 12 méter, a tornyok magassága a kereszttel együtt 42 méter. 1942. november 5-én, Szent Imre ünnepén került sor a templom felszentelésére. Az épület a magyarországi art deco stílusban épült épületek egyik remeke. Az oltárt Nordio Nazareno olasz kőfaragó mester műhelye készítette, az oltárképet Konrád Ignác budapesti művész festette. Az esztergomi ferencesektől vásárolták az orgonát, melyet 2002-ben a Nemzeti Kulturális Alap műemlékorgona-restaurálási programja keretében felújítottak 2003-ban a Kulturális Örökség Hivatala műemlékké nyilvánította a hangszert, mely Magyarország legrégebbi (kora barokk) és legteljesebb állapotban megőrződött kétmanuális, hátuljátszós nagyorgonája, amelyet Liszt Ferenc is használt. Az orgona felújításával egy időben a templomon belső átalakítást is végeztek. 2015-ben elkészült a templom tíz új ólomüveg ablaka.
JAVASOLT BEAVATKOZÁS
Az épület felújítása szükséges. A tető fedése és az ereszcsonna cserére szorul. Az épület talajvíz elleni szigetelését meg kell oldani, egyes nyílászárókat fel kell újítani. A tornyokon javasolt az óraszerkezetek visszaállítása. Az épület jelenlegi tömegét és építészeti kialakítását meg kell őrizni. A nyílászárók ritmusa, helye és mérete nem változtatható meg, csak különlegesen indokolt esetben. Javasolt fa nyílászárók beépítése, a jelenlegi nyílászárók osztását meg kell őrizni. Az ólomüveg ablakok megőrzendők!

HELYSZÍNRAJZ

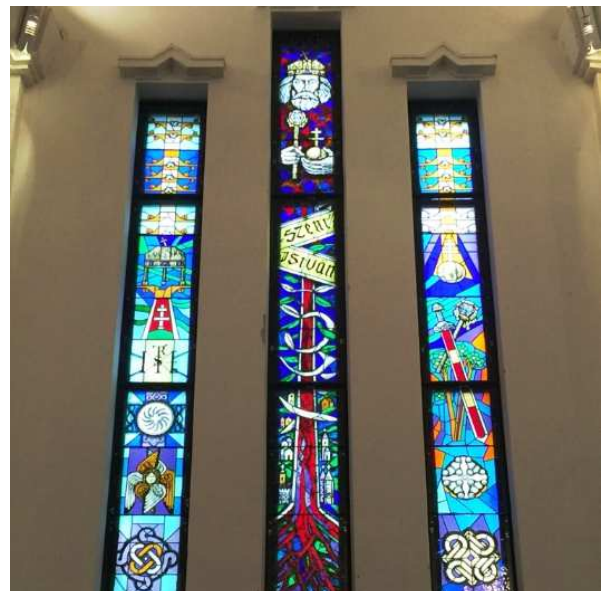
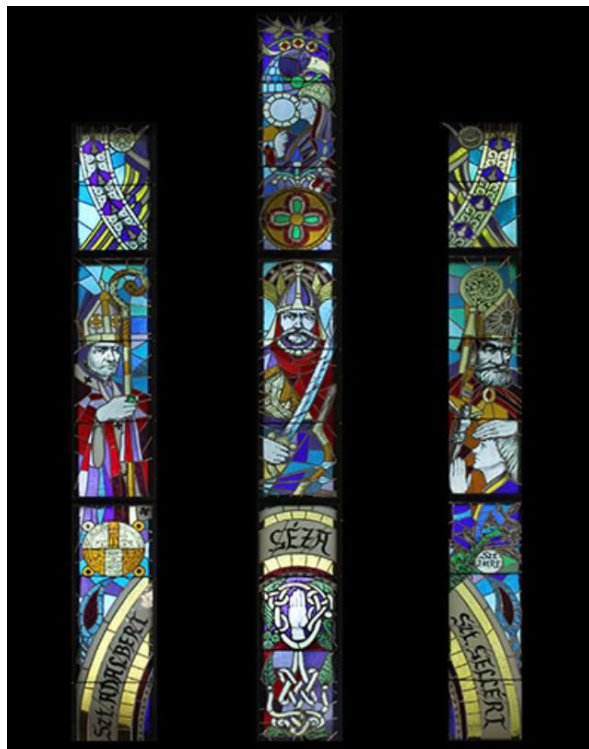
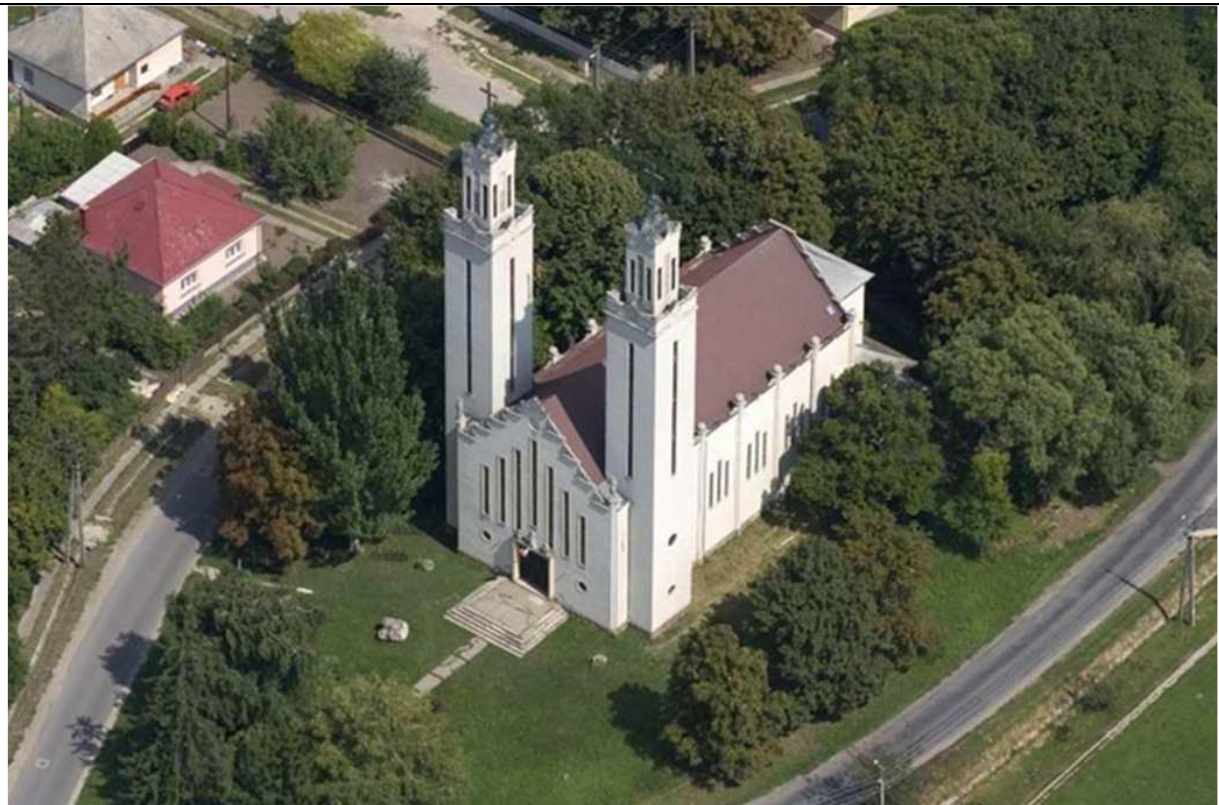
FÉNYKÉPEK

Régi fotók

Mai állapot

ÉRTÉKLELTÁR			
SORSZÁM	VÉDELEM JELLEGE	CÍM	HRSZ
HV-2	Helyi egyedi védelem	Szent Imre utca.	1183/2

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Református templom

1935 júniusában a pusztaszabolcsi református hívek kaptak tízezer pengőt templomépítés céljára. *Dr. Halász (Hirsch) Miklós* budapesti ügyvéd, felsőcikolai földbirtokos tizenkétezer pengős, a két Elek - *dr. Elek István és Elek Ferenc* - földbirtokos kétezer pengőn felüli adománnyal segítették a templom felépítését. Nyomban megkezdődtek a munkálatok *Krompecher László* mérnök tervei alapján. A község gyógyszerésze bámulatos fáradhatatlansággal szinte reggeltől estig vezette az építkezést, az ellenőrzést és végezte az adománygyűjtést. A kelet-nyugati tengelyű templom nyugati homlokzata előtti torony 16 méter magas. A bástyaszerű falból emelkedik fel a magas gúlasisak. Az 5x10 méteres belső csúcsíven záródó vakolt mennyezetét hálós fabordázat teszi különlegessé. A 260 és 100-as harangjait *Szlezáth László* öntötte 1935-ben Budapesten. A templom avatása 1935. szeptember 13-án történt, *Ravasz László* budapesti főprédikátor vezetésével. A pusztaszabolcsi lelkész ekkor *Máté Sándor* tiszteletes úr volt. A templomszentelés után *dr. Halász Miklós* nagy ebédet adott a Hangyában az előkelőségek tiszteletére.
(forrás: pusztaszabolcs.hu/értéktár Fülöp Magdolna)

JAVASOLT BEAVATKOZÁS

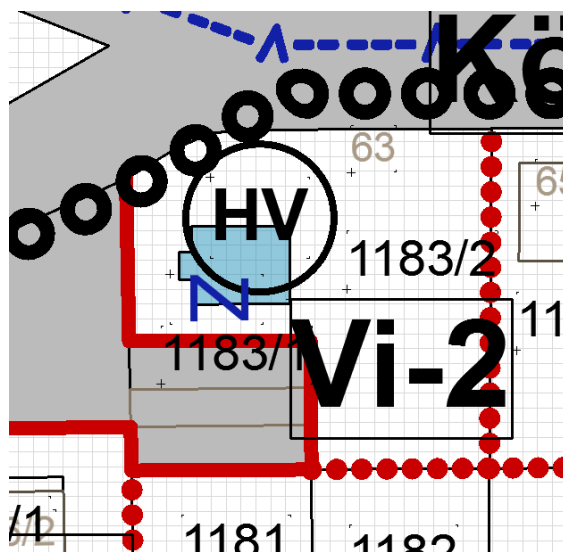
Az épület jelenlegi tömegét és építészeti kialakítását meg kell őrizni.

A pala tetőfedést javasolt a hajó felett cserépre illetve a torony felett nem fénylő fémlemez fedésre cserélni.

A nyílászárók ritmusa, helye és mérete nem változtatható meg, csak különlegesen indokolt esetben.

Javasolt fa nyílászárók beépítése, a jelenlegi nyílászárók osztását meg kell őrizni.

HELYSZÍNRAJZ

RÉGI FÉNYKÉP

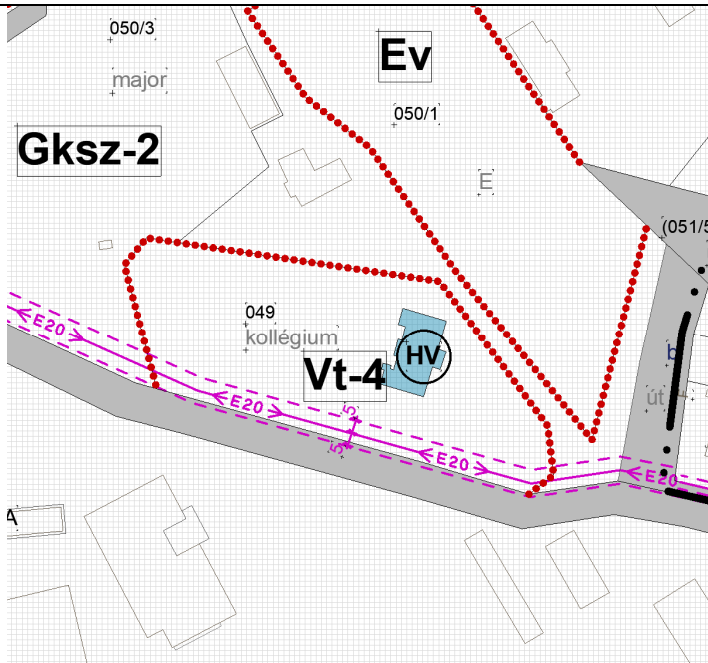
MAI FÉNYKÉPEK

Fehér Vártervező Kft

2019.március

ÉRTÉKLELTÁR			
SORSZÁM	VÉDELEM JELLEGE	CÍM	HRSZ
HV-3	Helyi egyedi védelem	Szabolcspusztá, Kastély utca	049

LEÍRÁS, JELLEMZŐK	
FOULD-SPRINGER-WOOSTER KASTÉLY A Fould-Springer-Wooster kastély Pusztaszabolcs eklektikus stílusban épült kastélya. A területet 1650-ben szerezte meg a Zichy család. A Zichy család 1890-es évekbeli eladósodása miatt a birtokból Szabolcs- és Csongrádpusztát báró Fould-Springer Miksa, vásárolta meg. A kastélyt a birtok megvásárlása után építhették meg. A Fould-Springer birtok egy részét kiosztották, így 1935-ben Fould-Springer Mária örökölte a kastély területét. Mária 1940 környékén férjhez ment Wooster Frankhoz, így már 1941-ben Wooster néven említették a birtokot. 1945-ben teljesen felosztották a birtokot. Az épületben tüdőszűrő szanatóriumot szerettek volna létesíteni és az épületet a Népjóléti Minisztérium tulajdonába bocsátották. Végül általános iskola működött az épületben, majd a Fejér Megyei Önkormányzat Szabolcs Vezér Gimnázium és Szakközépiskola Kollégiumaként üzemelt. Jelenleg az épület használaton kívül van.	
JAVASOLT BEAVATKOZÁS Az épület lábazatán felázás tapasztalható, a tetőfedés és az ereszcatorna javításra szorul. Javasolt a talajvíz elleni szigetelés megoldása után kiszellőztetett lábazati burkolat készítése. A nyílászárók helye és mérete nem változtatható meg, javasolt eredeti fotók alapján a hagyományos osztású nyílászárók visszaállítása. A homlokzat színezését javasolt a homokszínű vagy pasztell sárga és fehér színek. használata. Javasolt a belső falvakolatokat páraáteresztő vakolattal és festéssel ellátni.	
HELYSZÍNRAJZ 	

RÉGI FÉNYKÉP

MAI FÉNYKÉPEK

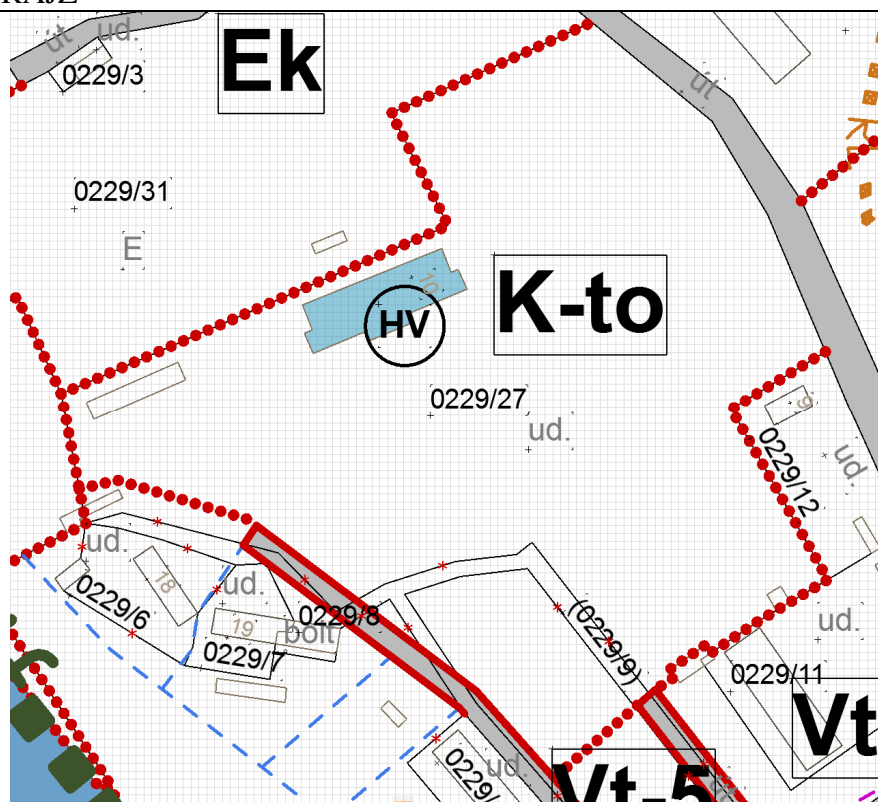
Fehér Vártervező Kft

2019. március

ÉRTÉKLELTÁR			
SORSZÁM	VÉDELEM JELLEGE	CÍM	HRSZ
HV-4	Helyi egyedi védelem	Felsőcikola	1261/1 és 1261/2

LEÍRÁS, JELLEMZŐK
HIRSCH-HALÁSZ KASTÉLY Az 1800-as évek végére a zhichy és vásonkői Zhichy grófok adonyi ága eladósodott és el kellett adniuk az uradalom külső pusztáit, köztük Felsőcicolát és a hozzá tartozó négy majort Felsőcicolát Dr Hirsch Alfréd közgazdász vásárolta meg. A Cikolai tavat Európa híru tógazdasággá alakította. 1920-ban a régi udvarház helyén historizáló neobarokk stílusban felépítette a mai kastélyt mely körül a már korábban meglévő 4,5 hektáros parkot felújították szép angolparkká alakították. Dr Hirsch Alfréd halálát követően a birtok az 1930-as évek elejétől haszonbérbe került először Eisele László és Haggemacher Sándor, majd a 30-as évek közepétől 1945-ig Simay-Holczer Lajos volt a haszonbérlo. A háború alatt a birtok jelentős részét (448 kat.hold kivételével) az örökösök eladták. A háború után a kastélyt a megmaradt birtokterülettel államosították és a Hal és Nádgazdaság kapta meg irodáknak. Az Agárdi Állami Gazdaság megalakulását követően 1948-tól az Állami Gazdaság Állattenyésztési központja volt a kastélyban egészen 1998-ig megszüntetéséig. A kastély földszinti részét irodákká alakították, a szuterénben orvosi rendelő, klub szoba, tanácskozó, raktár került kialakításra.1998-ban a kastély eladásra került, de az őrzés-védelem hiányában rövid idő alatt minden berendezését és tartozékait széthordták, romos állapotba került. Ilyen állapotban vásároltam meg 2012-ben és a park bekerítését követően megkezdődött az eredeti állapotnak megfelelő teljes helyre állítása a kastélynak és a parknak egyaránt. A kastély teljes cserépfedése eredeti cserép pótlásával helyreállításra került, továbbá az összes nyílászáró eredeti stílusban újra lett cserélve, teljes külső vakolás kőporozás színezés és festés eredeti állapotnak megfelelően elkészült. A kastély historizáló neobarokk stílusú közép-rizalitos balusztrád díszítésű, elől 3+3+3 osztású, hátul 8 osztású. A középrizalit főpárkánya fölött három oldalon attika van kialakítva, mely elől áttört kőbábos díszítésű, a két oldalon tömör építésű. Szabadon álló magas földszintes (hossztengelyben 1 méter szintkülönbséggel a földszinten) megközelítőleg téglalap alaprajzú épület. A 3+3+3 osztású főhomlokzat erősen előrelépő közép-rizalitjának nyílásai vízszintes záródásúak, felettük három ovális világító ablak látható, a rizalitet kőbábos attika zárja le. A hátsó homlokzat 8 tengelyes.
JAVASOLT BEAVATKOZÁS
Az épület jelenlegi tömegét és építészeti kialakítását meg kell őrizni. A nyílászárók ritmusa, helye és mérete nem változtatható meg, csak különlegesen indokolt esetben. A jelenlegi nyílászárók osztását meg kell őrizni. A folyamatban levő belső helyreállítás során a kazettás fa mennyezet-burkolatot lehetőség szerint (műszaki állapottól függően) javasolt tartani. Javasolt a belső falvakolatokat páraáteresztő vakolattal és festéssel ellátni.

HELYSZÍNRAJZ

RÉGI FOTÓ

A 496/2016. (XII.28.) Korm R. 12. számú melléklete szerinti épített környezetre vizsgálati munkarészeket az ITS-hez készült, vizsgálat megnevezésű dokumentáció 1.14. fejezete részletesen tartalmazza.

PUSZTASZABOLCS VÁROS
TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ
2019. MÁRCIUS 26.

Tartalom

1. Örökségvédelmi vizsgálat
 - 1.1. A település történeti leírása
 - 1.2. A település régészeti örökségének felmérése
 - 1.2.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai
 - 1.2.2. Jogszabályi környezet
 - 1.2.3. Régészeti lelőhelyek
 - 1.2.4. A közhiteles lelőhelynyilvántartás javításra vagy kiegészítésre szoruló adatainak összefoglalása
2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése a régészeti örökségre
 - 2.1. A területfelhasználási változások ismertetése
 - 2.1.1. Új beépítésre szánt területek
 - 2.1.2. Beépítésre nem szánt területek
 - 2.2. A változások hatásai a régészeti örökségre
 - 2.2.1. Az új beépítésre szánt területeken
 - 2.2.2. A beépítésre nem szánt területeken
3. Értékvédelmi terv (régészet)
4. Összefoglalás

1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.1. A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA

A hét vezér egyikének, Elődnek fia volt Szabolcs vezér, aki a Csák nemzetség őse lehetett. Györffy György történész szerint a Szabolcs helységnév az Árpád-nemzetséggel rokon Előd–Szabolcs–Csák nemzetségtől ered. A Szabolcs (*Zabouch*) helységnév először 1302-ben tűnt fel a Csákok birtokaként, noha feltehetően már a Csákok 11. századi Fejér megyei megtelepedése óta ők birtokolhatták. A 15. század első negyedében Zsigmond király Borbála királynénak adományozta a birtokot, amelyet 1424-ben foglaltak oklevélbe. V. László király 1457-es budai káptalanhoz intézett leveléből derül ki, hogy a Fejér megyei Szabolcsot (*Zabos*) hűséges szolgálataiért Garai László nádornak adományozta. Németh Péter szerint ekkorra Szabolcs elnéptelenedett, mert pusztának írják. 1464-ben aztán Mátyás király Magyar Baláznak és Kelemennek adományozta, majd Magyar Balázs egyetlen leánya, Benigna örökölte. A török hódoltság előestéjén, 1521-ben a budai káptalan Benigna asszony számos birtoktól való eltiltásáról szóló levelében említik Szabolcsot, mint pusztát. A 17. században kerültek a környező földek a Zichy család birtokába és a szabolcs-pusztai birtoktest 1896-ig, Felső-Czikola-pusztá 1900-ig maradt a birtokuk.

A 17. század középső harmadában Szabolcson 80 házban laktak szerb parasztok, akik a török és magyar földesuruknak egyaránt adóztak. A II. József által elrendelt népességszámlálás idején (1784–1787) Cikolán 102 fő, Szabolcson 133 fő élt. A 19. században a lakosság zöme katolikus és jóval kevesebb a református.

Pusztaszabolcs községgé válásában döntő szerepe volt a 19. század utolsó harmadának vasútépítéseinak, előtte csak a puszták voltak lakott települések: Csongrád, Alsó- és Felső-Cikola, Szabolcs-pusztá és Harmatos. A puszták lakosságának száma az 1830-as évek összeírása szerint már 538 fő (ebből 173 fő a szabolcsi pusztákon), 1870-ben pedig 650 fő (Farkas Gábor történész szerint 979 fő). Ekkor szentesítették a korszerű középfokú közigazgatás megteremtését célzó 1870. évi 42. törvénycikket, majd 1871-ben a községek rendezéséről szóló 18. törvénycikket, miszerint minden területnek – beleértve a pusztákat is – valamely községhez kell tartoznia. Fejér vármegye Törvényhatósági Bizottsága 1874–75-ben gondoskodott a törvény végrehajtásáról, így kapott községi rangot Szabolcs. A Pusztaszabolcs nevet a község- és egyéb helynevekről szóló 1898. évi IV. törvénycikk alapján kapta, ám közigazgatását tekintve még Adony nagyközséghez tartozott. 1882-ben indult meg a vasúti forgalom Budapestről Szabolcson keresztül Sárbogárdra, majd 1896-ban adták át a Paks és Székesfehérvár felé megépült vasútvonalat és felépült a pusztaszabolcsi csomóponti állomás.

Felhasznált irodalom

A 100 éves Pusztaszabolcs. Pusztaszabolcs 1975.

Farkas Gábor: Pusztaszabolcs. Fejér Megyei Történeti Évkönyv 22 (1991) 267–301.

Németh Péter: Középkori források Pusztaszabolcsról. Pusztaszabolcs 2009.

1.2. A TELEPÜLÉS RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGÉNEK FELMÉRÉSE

1.2.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai

A régészeti munkarész a közhiteles lelőhelynyilvántartásra (Miniszerelnökség Örökségvédelmi Nyilvántartási Osztály), a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti adatbázisára (<https://archeodatabase.hnm.hu>), a Szent István Király Múzeum (megyei hatókörű városi múzeum) adattárában Pusztaszabolcs településhez fellelhető régészeti jelentésekre, dokumentációkra, továbbá szakirodalmi adatokra támaszkodik.

1.2.2. Jogszabályi környezet

A régészeti lelőhelyek a 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban: Kötv.) 11. § (2) bekezdése alapján általános védelem alatt állnak. A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket – így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését – e védelemmel összhangban kell elvégezni (Kötv. 3. §).

A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása (Kötv. 4. § (1)).

Örökségvédelemmel, régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke:

- 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökségvédelemről (Kötv.),
- 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről,
- 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról,
- 191/2001 (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról,
- 439/2013 (XI. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről.

A régészeti érintettségű területek Kötv. által meghatározott három fő típusa:

- Régészeti lelőhely

A régészeti lelőhely olyan földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatók (Kötv. 7. § (35)). A régészeti lelőhelyeket – a fenntartható használat elvének figyelembevételével – csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (Kötv. 9. §). A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni (Kötv. 10. § (1)). A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük (Kötv. 10. § (2)). Az előbbiek szellemében a földmunkával járó beruházásokkal a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket lehetőség szerint el kell kerülni (Kötv. 19. § (1)). Amennyiben erre nincs mód, a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el (Kötv. 19. § (2)). A régészeti feltárások költségeit – a mentő feltárás kivételével – annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19. § (3)).

- Fokozottan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely

A kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű nyilvántartott lelőhelyeket kell jogszabályban védetté nyilvánítani (Kötv. 12. §). A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni (Kötv. 13. § (3)). Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír (Kötv. 13. § (4)). A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti (Kötv. 13. § (1)).

- Régészeti érdekű terület

Régészeti érdekű területnek minősül valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható

vagy feltételezhető (Kötv. 7. § 29. pont). Régészeti érdekű területen fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni minden földmunkával járó beruházás esetén. Amennyiben bármilyen beruházás során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építtető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). A feltárássra jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárássra jogosult intézmény viseli.

Az örökségvédelmi hatástanulmány

Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Ha a településfejlesztési koncepció készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni (Kötv. 85/A. § (1)). Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési eszközöket (Kötv. 85/A. § (2)). Az örökségvédelmi hatástanulmányt a Kötv. 85/A. §-ában meghatározott esetekben a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz megalapozó vizsgálata keretében, települési örökségvédelmi hatástanulmányként (a továbbiakban: települési örökségvédelmi hatástanulmány) a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet (továbbiakban: Korm. rendelet) 14. melléklete szerinti tartalommal a Korm. rendelet (2) bekezdés a)-c) pontja alapján kell elkészíteni. A települési örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze a 14. mellékletben meghatározott tartalmi elemek közül a régészeti örökség tárgykörével foglalkozó tartalmi elemek összessége (Korm. rendelet 83. § (3)).

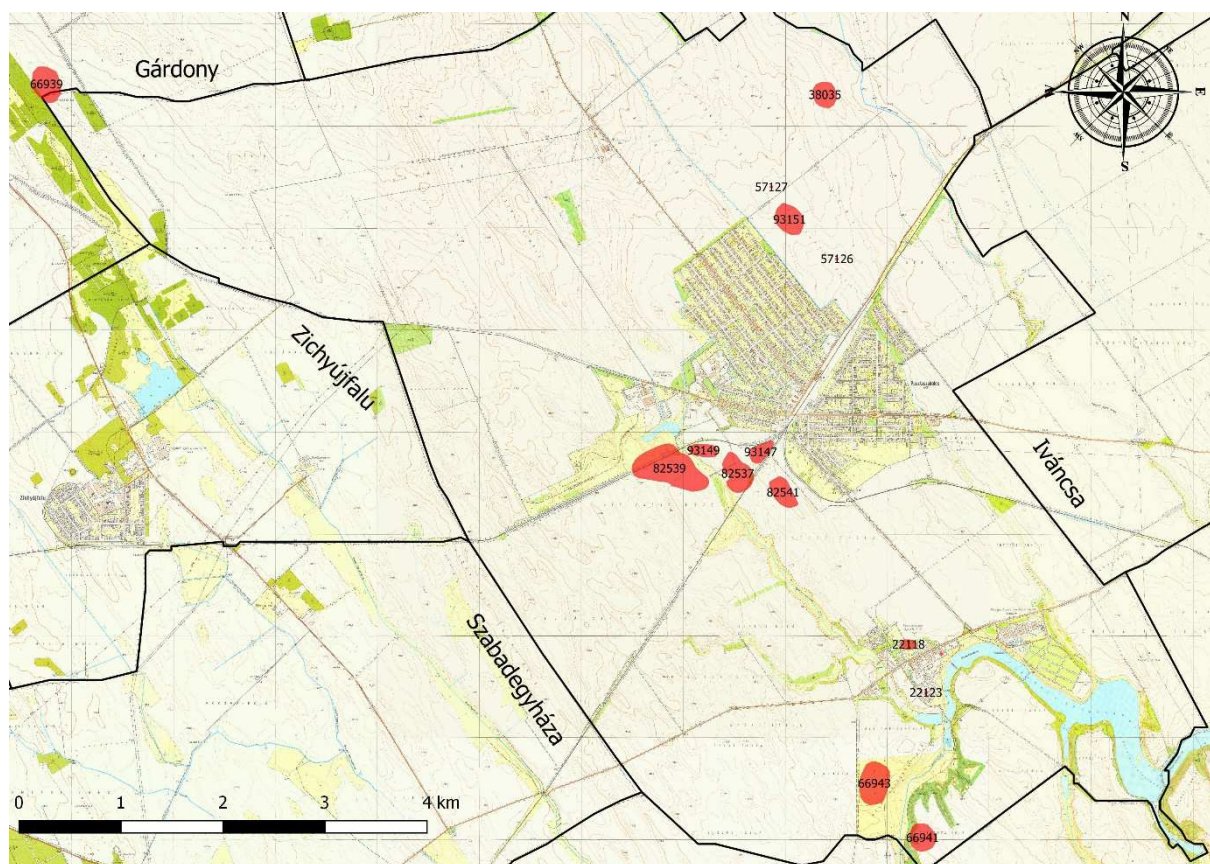
A települési örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséről a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz és a településképi rendelet készíttetője köteles gondoskodni (Korm. rendelet 84. § (1)). Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosult az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze vonatkozásában a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő, valamint a helyi építési szabályzat kidolgozása során a gyűjtőterületén érintett régészeti gyűjtőkörrel rendelkező múzeum, amely az újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület terepbejárását térítésmentesen, 60 feltárássra alkalmas nap alatt végzi el (Korm. rendelet 84. § (2) a)-b) pontjai).

1.2.3. Régészeti lelőhelyek

Pusztaszabolcs közigazgatási területén 15 nyilvántartott régészeti lelőhely található (*1. táblázat, 1. ábra*), illetve egy további az Intercisa Múzeum munkatársai azonosítottak a Pusztaszabolcs város településrendezési eszközeinek módosítása kapcsán 2019. március 13 – március 21. között folytatott terepbejárásuk során, ám az a hatástanulmány leadásakor még nem került be a nyilvántartásba (*2. táblázat*). A 15 nyilvántartott lelőhelyből az egyik gárdonyi lelőhelyként szerepel a nyilvántartásban (Bolyai-dűlő), a lelőhely déli, kisebbik része azonban Pusztaszabolcs közigazgatási területén terül el, egy másik pedig (Besnyőtől DNy-ra néven) teljes egészében Pusztaszabolcs területén helyezkedik el, a nyilvántartásban mégis besnyői lelőhelyként szerepel. A 15 nyilvántartott régészeti lelőhely közül egy kiemelten védett (Pusztaszabolcs-Felsőcikola, azonosítószáma: 22118).

Lelőhely azonosító	Lelőhely neve	Lelőhely jellege	Lelőhely kora	Helyrajzszámok
22118	Felsőcikola	temető	római kori kelta	0229/18, 0229/17, 0221/1, 0229/19
22121	Új sertéstelep	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni) temető temető temető	római kor középkor ismeretlen kor római kor bronzkor	0269/2
22123	Régi sertéstelep	település	középkor	0269/3, 0269/1, 0287
57126	Keserű-völgyi-dűlő, Falu-alatti-dűlő	telepnyom (felszíni)	római kor	0137/30
57127	Alsó-besnyői-dűlő	temető	őskor	0128/12
66941	Cserepes-dűlő	épület	ismeretlen kor	0280/2
66943	Üres tarisznya-dűlő	telepnyom (felszíni)	ismeretlen kor	0282/9, 0282/8, 0282/7
82537	Dohányos-völgy északi part	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni)	Árpád-kor középkor	0221/1, 0340/13, 0322, 0340/5, 0340/12, 0340/6, 0340/11
82539	Dohányos-völgy déli part	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni)	Árpád-kor vaskor	0336/3, 0336/6, 0336/13, 0336/8, 0336/7, 0336/21, 021/4, 0336/14, 0346/1, 0332
82541	Szücs-tábla	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni)	középkor őskor	0221/1
93147	Sínek köze	telepnyom (felszíni) telepnyom (felszíni)	római kor középkor	0322, 0340/14, 0340/7, 0340/23, 0340/8, 0340/22
93149	Kullancsos	telepnyom (felszíni)	Árpád-kor	0340/20, 0340/21
93151	Kolomposi-csapás	telepnyom (felszíni)	római kor	0137/9, 0137/8, 0137/12, 0137/10, 0137/11, 0137/21, 0137/22
38035	Besnyő-Besnyőtől DNY-ra	telepnyom (felszíni)	ismeretlen kor	0128/26, 0128/27
66939	Gárdony-Bolyai-dűlő	telepnyom (felszíni)	ismeretlen kor	093

1. táblázat: Nyilvántartott régészeti lelőhelyek Pusztaszabolcs közigazgatási területén

1. ábra: Nyilvántartott régészeti lelőhelyek (piros poligonokkal) Pusztaszabolcs közigazgatási területén

Lelőhely azonosító	Lelőhely neve	Lelőhely jellege	Lelőhely kora	Helyrajzszámok
-	Kolomposi-csapás II.	telepnyom (felszíni)	római kor	0137/43, 0137/44

2. táblázat: Az Intercisa Múzeum munkatársai által végzett terepbejárás során azonosított új lelőhely

Őskor

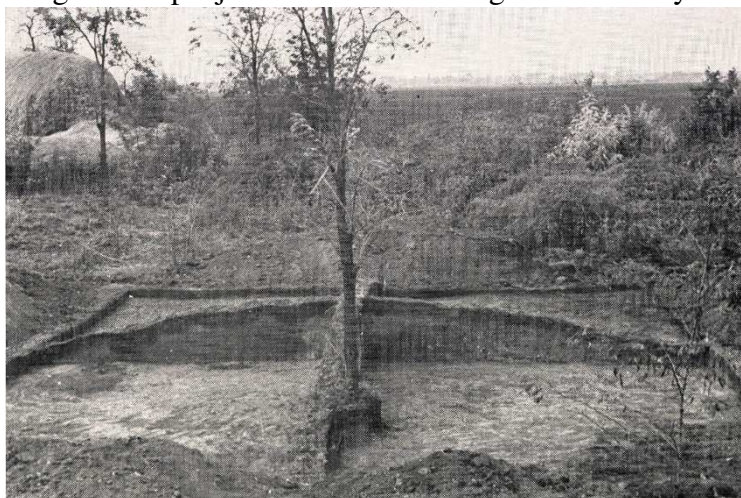
Két lelőhely szerepel a közhiteles lelőhelynyilvántartásban, amelynek kora az őskoron belül a rendelkezésre álló adatok alapján nem határozható meg pontosabban: Alsó-besnyői-dűlő (57127) és Szűcs-tábla (82541). Két másik lelőhely viszont pontosabb keltezéssel szerepel a nyilvántartásban: Új sertéstelep (22121) lelőhelyen bronzkori temető, Dohányos-völgy déli part (82539) lelőhelyen pedig vaskori telepnyom. Új sertéstelep lelőhelyen tévesen szerepel a nyilvántartásban a bronzkori temető, mert Bánki Zsuzsanna hivatkozott 1967-es jelentésében az Állami Gazdaság komlóföldjén feltételezi a bronzkori temetőt és nem az új sertéstelepen. Ugyancsak bronzkori temetőre utalnak a dr. Gulyás István állatorvos által Felsőcikola „Sziget” nevű részén, a halastavaknál összegyűjtött leletek. Az említett lelőhelyen Marosi-Soós Ágnes 1970-es felsőcikolai kiszállásról szóló jelentése szerint az ún. vatyai kultúrába tartozó középső bronzkori temetőt pusztított a partrészt alámosó víz. A lelőhelyen Marosi-Soós kiszállását követően néhány napon belül leletmentésbe kezdett a dunaujvárosi múzeum. Római kori gödröt, ismeretlen korú csontvázat és bronzkori árkokat tártak fel.

Dohányos-völgy déli part (82539) lelőhelyet a Százhalombatta–Pusztaszabolcs vasútvonal korszerűsítésének engedélyeztetési eljárásához készült örökségvédelmi hatástanulmányhoz végzett 2012-es terepbejáráson azonosították. A lelőhelyen nagyterjedésű késő vaskori, a keltákhoz köthető La Tène kultúrába tartozó (és Árpád-kori) telepre következtettek a jellegzetes kerámiatöredékek előfordulása alapján.

Római kor

Pusztaszabolcs 9 nyilvántartott lelőhelyéből 5 lelőhely (azonosítószámaik: 22118, 22121, 57126, 93147, 93151) a római korra (is) keltezhető, továbbá ugyanerre az időszakra tehető az Intercisa Múzeum 2019 márciusában végzett terepbejárásán azonosított régészeti lelőhely.

1955-ben Barkóczi László és Mócsy András nyolc római kori halomsírt (*tumulus*) tárt fel Felsőcikola (22118) lelőhelyen (2. ábra). A tumulusok egy része viszonylag épen, a többi szétbolygatott állapotban volt. Az ásatók megállapították, hogy a halottakat közös égetőhelyen (latinul: *ustrinum*) hamvasztották el, majd a hamvakat és a tárgyakat (mellékleteket) a kijelölt helyekre vitték, a

2. ábra: A felsőcikolai I. számú halom metszete

járószinten helyezték el és halmokat hordtak föléjük.

Az Új sertéstelep lelőhely (22121) adatai nyilvánvalóan tévesen szerepelnek a közhiteles lelőhelynyilvántartásban. A tévedés abból fakad, hogy Bánki Zsuzsanna 1967-es pusztaszabolcsi kiszállásának jelentéséből minden adatot ehhez a lelőhelyhez vittek fel a nyilvántartásba, holott Bánki jelentéséből csak az ismeretlen korú temető létezése igazolt az Új sertéstelep lelőhelyen, a középkori telepnyomok a régi sertéstelepen, a bronzkori és római kori temető, illetve római kori telep az Állami Gazdaság komlóföldjén, őskori (?) tűzhelyprofil pedig a zsilip melletti halastó partfalában került elő.

1973-ban Dr. Gulyás István felsőcikolai állatorvos jelentette a dunaújvárosi múzeumnak, hogy a felsőcikolai Komlódombon vízvezetékárok ásása közben római kori kerámiatöredékek bukkantak elő. A helyszínre kiszálló B. Horváth Jolán 170 cm mélységben egy kemence részletének maradványait tárta fel. Ez az adat a közhiteles lelőhelynyilvántartásból hiányzik, vélhetően azért, mert nem áll rendelkezésre elegendő adat a lelőhely pontos visszaazonosításához.

A Keserű-völgyi-dűlő, Falu-alatti-dűlő (57126) lelőhelyen 2007-ben, a Sínek köze (93147) és a Kolomposi-csapás (93151) lelőhelyeken pedig 2017-ben terepbejárás során azonosították a római kori telepnyomokat, ezeken a lelőhelyeken ásásra még nem került sor.

Népvándorláskor

Pusztaszabolcs közigazgatási területén nem ismert népvándorlás kori lelőhely. Ismerve azonban az avar kori telepek és temetők sűrű elhelyezkedését a tágabb régióban, a jövőben avar kori lelőhely(ek) előkerülését lehet valószínűsíteni.

Középkor

Összesen 7 nyilvántartott régészeti lelőhely keltezhető a középkorra vagy több más korszak mellett a középkorra is (azonosítószámaik: 22121, 22123, 82537, 82539, 82541, 93147, 93149). A terület a magyarok 9. századi bejövételét követően az Árpád-korban bizonyosan lakott volt, ezt igazolja három – terepbejárásokon azonosított – Árpád-kori lelőhely: Dohányos-völgy északi part (82537), Dohányos-völgy déli part (82539) és Kullancsos (93149) lelőhelyek. A kutatás jelenlegi állása szerint az Árpád-kori megtelepedéssel a mai várostól és Szabolcspusztától délre, a Dohányos-völgyi árok két partján számolhatunk. A Dohányos-völgy északi part (82537) lelőhelyen két zöldmázás kerámiatöredék alapján feltételezték a terepbejárást végzők, hogy az Árpád-kori telep a középkor későbbi szakaszaiban is lakott volt. Ezeken kívül még Árpád-kori szórványleletek (vassarkantyú,

kiszélesedő fejű bronzgyűrű, S végű hajkarika) ismertek a területről, amelyeket 1955-ben az István Király Múzeum vásárolt egy pusztaszabolcsi gyűjtőtől.

4 lelőhely a rendelkezésre álló adatok alapján a középkoron belül pontosabban nem keltezhető (azonosítószámaik: 22121, 22123, 82541, 93147). Valójában azonban csak 3 lelőhely nem keltezhető pontosabban a középkoron belül, ugyanis az Új sertéstelep lelőhelyénél (22121) tévesen szerepel a középkor megjelölés a közhiteles lelőhelynyilvántartásban. Bánki Zsuzsanna 1967-es pusztaszabolcsi kiszállásának jelentéséből minden adatot ehhez a lelőhelyhez vittek fel a nyilvántartásba, holott Bánki jelentéséből csak az ismeretlen korú temető létezése igazolt az Új sertéstelep lelőhelyen, a középkori telepnyomok a Régi sertéstelep lelőhelyen (22123) találhatók a jelentés alapján (a jelentés pedig Dr. Gulyás István állatorvos közlésére hivatkozik). A Szűcs-tábla (82541) és a Sínek köze (93147) lelőhelyeket pedig terepbejáráson gyűjtött középkori kerámiatöredékek alapján azonosították.

A hazai törvényi szabályozás alapján nem minősül régészeti objektumnak (lévén 1711-nél későbbre keltezhető) a Visy Zsolt által Felsőcikolán az Agárdi ÁG telepén silógödrök ásása során 1972-ben részben feltárt cölöpvázaz, agyagpadlójú ház, amelyből nagymennyiségű 18. századi kerámia, vas és üveg került elő.

Felhasznált irodalom

B. Bónis Éva: A noricum-pannóniai halomsíros temetkezés korhatározásának kérdése. A Fejér megyei tumulusok jellegzetes emléke. Archaeologiai Értesítő (1975) 247. 5. kép

B. Horváth Jolán: Pusztaszabolcs-Felsőcikola, Komlódomb. Régészeti Füzetek I/27 (1974) 45.

Petkes Zsolt: Honfoglalás és kora Árpád-kori soros és templom körüli temetők sírleleteinek katasztere Fejér megyében. Alba Regia 41 (2012) 83.

Visy Zsolt: Pusztaszabolcs-Felsőcikola. Régészeti Füzetek I/26 (1973) 107.

1.2.4. A közhiteles lelőhelynyilvántartás javításra vagy kiegészítésre szoruló adatainak összefoglalása

A Korm. rendelet 5. § (1) bekezdése szerint régészeti lelőhely központi, közhiteles nyilvántartásba vételét feltárással jogosult intézmény vagy a hatóság kezdeményezheti a 2. mellékletben meghatározott adattartalmú lelőhely-bejelentő adatlap benyújtásával a nyilvántartást vezető hatóságnál. Az örökségvédelmi szakértőnek jelenleg tehát nincs lehetősége a közhiteles nyilvántartás téradataitól eltérő kiterjedésű vagy elhelyezkedésű lelőhely-adatok, valamint új régészeti lelőhelyek nyilvántartásba vételének kezdeményezésére. Ez a fenti jogszabályhelyből következően a hatóság, valamint a területileg illetékes múzeum feladata és felelőssége.

A terepbejárás a Kötv. 7. § 30. értelmező rendelkezése alapján régészeti feltárásnak minősül. A Kötv. 20. § (4) bekezdése sorolja fel a régészeti feltárással elvégzésére jogosult intézményeket. A fentiek értelmében örökségvédelmi szakértő magánszemélyként nem folytathat terepbejárást (tehát a Kötv. 7. § 41. értelmező rendelkezése alapján semmilyen olyan felszínen végzett kutatást, adatgyűjtést és kiértékelő dokumentálást, amely a régészeti örökség nem ismert elemének felfedezésére vagy a régészeti lelőhely állapotának ellenőrzésére, illetve azonosítására irányul, függetlenül attól, hogy együtt jár-e a leletek összegyűjtésével vagy sem), csak feltárással jogosult intézmény megbízásából.

1. A Besnyő-Besnyőtől DNy-ra elnevezésű (azonosítószáma: 38035) lelőhely teljes egészében Pusztaszabolcs közigazgatási területén helyezkedik el. Célszerű lenne a közhiteles lelőhelynyilvántartásban is pusztaszabolcsi lelőhelyként feltüntetni. A nyilvántartásban légifényképezés során azonosított ismeretlen korú felszíni telepnyomként szerepel. Szántást követő terepbejárással minden bizonnyal meg lehet határozni a telep korát.

2. Az Új sertéstelep lelőhely (22121) adatainak egy része tévesen szerepel a közhiteles lelőhelynyilvántartásban. A tévedés abból fakad, hogy Bánki Zsuzsanna 1967-es

pusztaszabolcsi kiszállásának jelentéséből minden adatot ehhez a lelőhelyhez vittek fel a nyilvántartásba, holott Bánki jelentéséből csak az ismeretlen korú temető létezése igazolt az Új sertéstelep lelőhelyen. A középkori telepnyomok a régi sertéstelepen, a bronzkori és római kori temető, illetve római kori telep az Állami Gazdaság komlóföldjén, őskori (?) tűzhelyprofil pedig a zsilip melletti halastó partfalában került elő. Az Új sertéstelep (22121) lelőhely adatai közül tehát törölni kell mindegyik korszakot és jelenséget az ismeretlen korú temetőn kívül.

3. Pusztaszabolcs közigazgatási területén a következő régészeti lelőhelyek ésszerűtlenül kicsi kiterjedéssel szerepelnek: Régi sertéstelep (22123), Keserű-völgyi-dűlő, Falu-alatti-dűlő (57126), Alsó-besnyői-dűlő (57127). Terepbejárásokkal szükséges tisztázni a lelőhelyek valós kiterjedését és eszerint módosítani a közhiteles lelőhelynyilvántartásban rögzített aránytalanul kisméretű poligonokat.
4. Pusztaszabolcs közigazgatási területén a közhiteles lelőhelynyilvántartásban kettő ismeretlen korú telepnyom (Besnyő-Besnyőtől DNy-ra, azonosítószáma: 38035; Üres tarisznya-dűlő, azonosítószáma: 66943) és egy ismeretlen korú épület (Cserepes-dűlő, azonosítószáma: 66941) szerepel. A lelőhelyeken – a szántást követően vagy a megfelelő vegetációs időszakban folytatott – terepbejárással minden bizonnyal lehetőség van a telepek és az épület korának meghatározására, valamint a lelőhelyek kiterjedésének pontosítására.

2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGRE

2.1. A TERÜLET FELHASZNÁLÁSI VÁLTOZÁSOK ISMERTETÉSE

2.1.1. Új beépítésre szánt területek

1. Pusztaszabolcs Kastély utca végén lévő területek

A hatályos terv szerinti gazdasági üzemi terület különleges mezőgazdasági üzemi terület lesz a felülvizsgálat jóváhagyását követően. A kastély területe a gazdasági üzemi területről településközponti területfelhasználást kap, míg a vízgazdálkodási-vízállás területek természetközeli területfelhasználásúak lesznek.

2. Cikolai halastó melletti mezőgazdasági üzemi terület és környéke

A hatályos terv szerinti különleges turisztikai – bemutató terület, általános mezőgazdasági terület lesz a felülvizsgálat jóváhagyását követően. A vízgazdálkodási-vízállás területek természetközeli területfelhasználásúak lesznek. A gazdasági üzemi terület különleges mezőgazdasági üzemi területre módosul.

3. Velencei út menti mezőgazdasági terület

A hatályos terv szerinti gazdasági üzemi terület különleges mezőgazdasági üzemi területre módosul.

4. Árok utca végén található épület

A 065/6 hrsz-ú ingatlanon a meglevő épület és környéke véderdő helyett általános mezőgazdasági területfelhasználású lesz.

5. Belterület északi részéhez csatlakozó fejlesztési terület

A vasút melletti gazdasági fejlesztési terület egy része általános mezőgazdasági terület lesz.

6. Templom telkének területe

Az ún. szilvماغ területe zöldterület helyett vegyes területfelhasználásra módosul.

7. Felsőcikola

A hatályos terv szerinti gazdasági üzemi területek egy része különleges mezőgazdasági üzemi területre módosul. A gazdasági üzemi területek az 6209. jelű közút közvetlen környezetében kereskedelmi szolgáltató gazdasági területfelhasználásúak lesznek. A közút északi oldalán településközponti vegyes területfelhasználás kijelölése történik a különleges turisztikai

oktatási terület és a gazdasági üzemi területek helyett. A lakóterület egy része és a különleges sport terület is általános mezőgazdasági területfelhasználású lesz. Egy telek gazdasági terület helyett lakóterület lesz. A különleges turisztikai oktatási terület csak a kastély telke marad, az északi rész közjóléti erdőbe, illetve településközponti vegyes területbe kerül. A tótól északra levő vízgazdálkodási-vízállás területek természetközeli területfelhasználásúak lesznek.

2.1.2. Beépítésre nem szánt területek

8. Pusztaszabolcs Gárdony határán lévő természetközeli terület

Észak-keleten a 093-as általános mezőgazdasági területen a mocsár művelési ágú terület természetközeli területbe kerül.

9. Cikolai-tavak környezete

A mezőgazdasági művelésnek megfelelően véderdő helyett általános mezőgazdasági terület kijelölés történik. A nádas művelési ágú területek vízgazdálkodási vízállás területfelhasználás helyett természetközeli területbe kerülnek.

10. Keserűvölgyi árok menti terület

A mezőgazdasági művelésnek megfelelően véderdő helyett általános mezőgazdasági terület kijelölés történik. A nádas művelési ágú területek vízgazdálkodási vízállás területfelhasználás helyett természetközeli területbe kerülnek.

11. Vasút menti erdőterület

A vasút mentén az erdőállomány adattárnak és a művelési ágnak megfelelően véderdő kijelölés történik.

12. Északi erdősáv

A település északi részén mezőgazdasági területfelhasználás helyett véderdő kijelölés történik.

13. Dohányos patak környéke

A mocsár művelési ágú terület mezőgazdasági területfelhasználás helyett természetközeli területbe kerül.

14. Keleti gazdasági terület

BAÉ egyensúly miatt a gazdasági fejlesztési terület csökkentése, mezőgazdasági terület kijelölés.

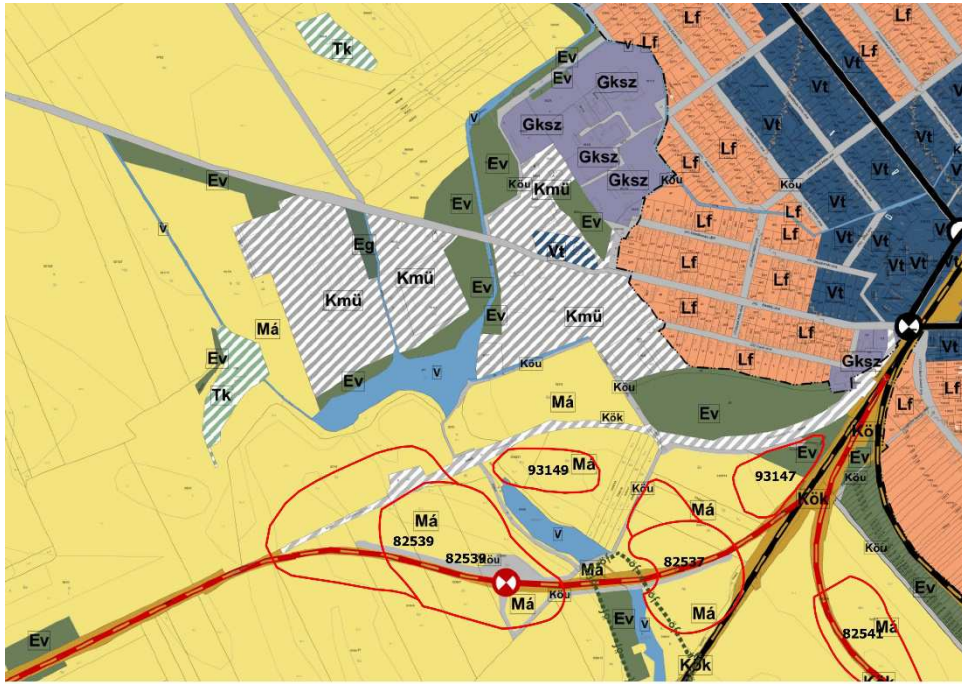
15. Belterület déli részén lakó fejlesztési terület megszüntetése

BAÉ egyensúly miatt a lakó fejlesztési terület csökkentése, mezőgazdasági terület kijelölés.

2.2. A VÁLTOZÁSOK HATÁSA A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGRE

2.2.1. Az új beépítésre szánt területeken

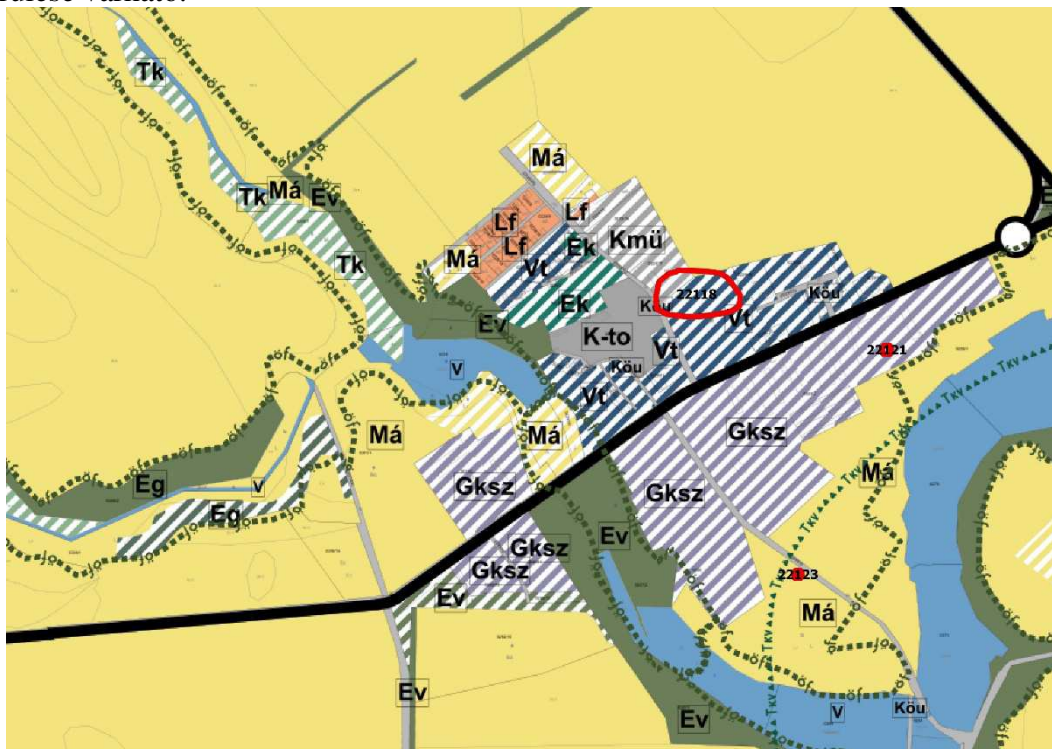
A Kastély utca végén lévő területek (1) régészeti érdekű területként tekintendők, mert a Dohányos-patak közelében helyezkednek el. Ezen túlmenően nem zárható ki, hogy a gazdasági üzemi területből módosított különleges üzemi területek déli szélétől 200–300 méternyire nyilvántartott középkori és római kori telepekhez (azonosító számaik: 82537, 93147, 93149) tartozó temetők a Kastély utcában változással érintett területeken helyezkednek el (3. ábra). A terület az Intercisa Múzeum jelentése alapján terepbejárásra alkalmatlannak bizonyult.

3. ábra: A Kastély u. végén lévő területek az új településszerkezeti terv kivágatán és a közeli régészeti lelőhelyek (piros poligonokkal)

A cicolai halastó melletti mezőgazdasági üzemi területet és környékét (2) – mint természetes eredetű vízmeder partját – ugyancsak régészeti érdekű területként kell figyelembe venni (4. ábra). Ezzel összhangban állnak az Intercisa Múzeum munkatársai által a terepbejárás során tapasztaltak, hiszen annak ellenére, hogy a földön lévő kukoricamaradványok a felület 50–60%-át takarták, két jellegtelen – vélhetően római kori – kerámiatöredéket is találtak, noha ez a lelőhelyi érintettség megállapításához nem elégséges. A régészeti érintettség fokát a későbbiekben – arra alkalmas időszakban – újabb terepbejárásokkal célszerű vizsgálni. A változtatások (turisztikai – bemutató területből általános mezőgazdasági terület, vízgazdálkodási-vízállás területekből természetközeli területfelhasználású, a gazdasági üzemi területből különleges mezőgazdasági üzemi terület) mindenesetre – a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján – a jelenlegi használatnál nem jelentenek nagyobb veszélyt a régészeti örökségre.

lelőhelyek területén földmunkával járó beruházások veszélyeztetik a régészeti örökséget, így azok tervezése esetén az értékvédelmi tervben megfogalmazottak alapján kell eljárni. Emellett a régészeti lelőhelyek területén kívül is Felsőcikolán a változásokkal érintett teljes terület régészeti érdekű területnek minősül, mint olyan vízparti terület, ahol régészeti lelőhely előkerülése várható.

6. ábra: Felsőcikola a településszerkezeti terv kivágatán a nyilvántartott régészeti lelőhelyekkel (piros poligonnal)

A beépítésre nem szánt területeken

A Pusztaszabolcs–Gárdony határán levő mocsár művelési ágból átsorolt természetközeli terület (8) régészeti érdekű terület (Keleti-Hippolyt-árok mellett terület el). A korábbi és az új területfelhasználás egyaránt messzemenően biztosítja az esetleges régészeti objektumok épségét.

A Cikolai-tavak környezetét (9) – ahogy arra már fentebb utaltam, mint természetes eredetű vízmeder partját – régészeti érdekű területként kell figyelembe venni. A véderdő helyett kijelölt mezőgazdasági területeken a változás nem jelent a korábbi területfelhasználásnál nagyobb veszélyt. Ugyan mind a korábbi, mind a jelenlegi területfelhasználás káros lenne a régészeti örökségre, de az Intercisa Múzeum régészei terepbejárásuk során régészeti leletet nem találtak, így lelőhellyel – legalábbis telepmaradvánnyal – nem számolhatunk a területen. A korábban nádas művelési ágú területek természetközeli terület besorolása biztosítja az esetleges régészeti örökség érintetlenségét. A Cikolai-tavak környezetében beépítésre nem szánt területeken nem számolhatunk tehát érdemi kockázattal a régészeti örökségre nézve.

A Keserűvölgyi-árok menti terület (10) – mint természetes eredetű vízmeder partja – szintén régészeti érdekű terület. Az Intercisa Múzeum jelentése alapján a 10. terület a rajtalevő gabona miatt nem volt terepbejárásra alkalmas. Csak a természetközeli területfelhasználás garantálja az esetleges régészeti örökség biztonságát, a szántóföldi művelés veszélyt jelenthet. Régészeti lelet váratlan előkerülése esetén az értékvédelmi tervben megfogalmazottak alapján kell eljárni.

A véderdőnek kijelölt vasút menti erdőterületen (11) régészeti érintettséggel nem számolhatunk. A mezőgazdasági területből véderdővé átsorolt északi erdősávot (12) a Sváb-

völgyi árok közelében való elhelyezkedése alapján szintén régészeti érdekű területként vehetjük számba. Az Intercisa Múzeum jelentése alapján a 11–12. területek az erdő miatt nem voltak terepbejárásra alkalmasak.

A Dohányos patak környéke (13), a keleti gazdasági terület (14), valamint a belterület déli részén megszüntetésre kerülő lakó fejlesztési területnek (15) a keleti része (hrsz.: 0201/17, 0201/18, 0201/19, 0201/20, 0201/21, 0201/22, 0201/23, 0201/24, 0204/16, 0204/17, 0204/19, 0204/20, 0204/21, 0204/22, 0204/23, 0204/24, 0204/25, 0204/26, 0204/27, 0204/28, 0204/34, 0204/35, 0204/36) ugyancsak régészeti érdekű területek, mert a Dohányos-völgyi-árok, illetve Sváb-völgyi-árok nevű vízfolyások közvetlen közelében terülnek el.

3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV (RÉGÉSZET)

Pusztaszabolcs belterületén jelenleg nem található nyilvántartott régészeti lelőhely, azok mindegyike külterületen helyezkedik el. A mezőgazdasági tevékenység a szántás mélysége, illetve az erózió által okozott hatások miatt veszélyezteti és hosszabb távon teljes megsemmisüléssel fenyegeti a régészeti lelőhelyek kisebb mélységben fellelhető régészeti objektumait. A külterületen szántóföldi művelés alatt álló régészeti lelőhelyek esetében erre különösen figyelemmel kell lenni (38035, 57127, 66941, 66943, 82537, 82539, 82541, 93147, 93149 azonosító számú lelőhelyek, valamint a belterület északi részéhez csatlakozó fejlesztési területen azonosított új régészeti lelőhely). A régészeti lelőhelyek állagromlásának megóvása érdekében lehetőség szerint javasolt a szántó művelési ág megváltoztatása úgy, hogy az a lelőhelyek tartós és további romlással nem járó fennmaradását biztosítsa (javasolt a rét vagy legelő művelési ág bevezetésének megfontolása). Ha erre a jövőben lehetőség nem nyílik és valamelyik lelőhely állagromlásának előrehaladott mértéke a lelőhely teljes megsemmisülésével fenyeget, akkor a területileg illetékes Intercisa Múzeummal együttműködve kell keresni a lehetőséget az anyagi fedezet előteremtésére, hogy a lelőhely régészeti feltárására sor kerülhessen.

Pusztaszabolcs-Felsőcikola (azonosítószáma: 22118) régészeti lelőhely kiemelten védett, amely területen a 68/2018. (IV.9.) Korm. rendelet (továbbiakban Kr.) 53. § (1) a) pontja szerint bármilyen 30 cm mélységet meghaladó földmunka esetén a hatóság (Fejér Megyei Kormányhivatal Székesfehérvári Járási Hivatala) örökségvédelmi engedélyre van szükség. A Kr. 53. § (4) bekezdése alapján a hatóság az engedélyt megtagadja, ha a tervezett tevékenység következtében a lelőhely megsemmisülne vagy részleges állapotromlása következne be. Amennyiben a hatóság az engedélyt megadja, abban a 2001. évi LXIV. törvény 22. § (3) bekezdése értelmében a nyilvántartási adatok, valamint a beruházás régészeti örökségre gyakorolt hatása alapján a védettségi fokozat figyelembevételével a megelőző feltárás valamilyen formáját írja elő.

Különös figyelemmel kell eljárni a földmunkák során a Kastély utca végén (1), a cikolai halastó melletti (2) és a belterület északi részéhez csatlakozó (5) új beépítésre szánt területeken, valamint esetleges földmunkák során a Pusztaszabolcs–Gárdony határán levő mocsár művelési ágból átsorolt természetközeli (8), a Cikolai-tavak környezete (9), a Keserűvölgyi-árok menti (10), a mezőgazdasági területből véderdővé átsorolt északi erdősáv (12), a Dohányos patak környéke (13), a keleti gazdasági (14) és a belterület déli részén megszüntetésre kerülő lakó fejlesztési terület (15) keleti részén beépítésre nem szánt területeken mert régészeti érdekű területen helyezkednek el, ahol régészeti lelőhelyek előkerülésére lehet számítani. Régészeti érdekű területnek tekintendő ugyanis a Dohányos-völgyi árok, a Sváb-völgyi árok és a Keserű-völgyi-árok – mint az első katonai felmérés térképén is látható természetes eredetű vízfolyások – két partja, ahol régészeti lelőhelyek előkerülésével lehet még számolni. Amennyiben bármilyen régészeti feltáráson kívüli földmunka során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építtető vagy a kivitelező köteles az

által folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak (Fejér Megyei Kormányhivatal Székesfehérvári Járási Hivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály, cím: 8000 Székesfehérvár, Mátyás király krt. 13., tel.: 06 22 795-781) azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). Az ügyintézés hatékonysága és az esetlegesen szükségessé váló mentő feltárás mielőbbi megkezdésének érdekében célszerű a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt is rövidúton tájékoztatni (Intercisa Múzeum, 2400 Dunaújváros, Városháza tér 4., tel.: 06-25/411-315, e-mail.: intercisamuz@gmail.com). A feltárássra jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárássra jogosult intézmény viseli.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Pusztaszabolcs közigazgatási területén 14 nyilvántartott régészeti lelőhely található, közülük egy kiemelten védett (Pusztaszabolcs-Felsőcikola, azonosítószáma: 22118). A kiemelten védett lelőhelyen minden 30 cm mélységet meghaladó földmunka esetén a hatóság (Fejér Megyei Kormányhivatal Székesfehérvári Járási Hivatala) örökségvédelmi engedélye szükséges. Pusztaszabolcs közigazgatási területén – belterületen és külterületen egyaránt – még több régészeti lelőhely előkerülése várható, mivel a közigazgatási terület méretéhez képest meglehetősen alacsony a nyilvántartott lelőhelyek száma, amit a természetföldrajzi adottságok ilyen mértékben nem indokolnak. Régészeti érdekű területnek tekintendő a Dohányos-völgyi árok, a Sváb-völgyi árok és a Keserű-völgyi-árok – mint az első katonai felmérés térképén is látható természetes eredetű vízfolyások – két partja, ahol a legnagyobb valószínűséggel lehet új régészeti lelőhelyek előkerülésével számolni. A változások kettő régészeti lelőhelyet (22118, 22121) és számos régészeti érdekű területet érintenek, amelyek esetében az értékvédelmi tervben megfogalmazottak alapján kell eljárni.

Nyilatkozat a kulturális örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére való jogosultságról

Alulírott Szücsi Frigyes régész nyilatkozom, hogy a 439/2013. (XI.20.) Korm. rendelet 5. § (2) bekezdése szerinti előírásoknak megfelelek, valamint a 10. § szerinti szakértői nyilvántartásban szerepelek.

Okleveles régész szakképesítést igazoló okirat száma: ELTE-BTK-0144/2012

Szakértői nyilvántartási szám: 16-003

A hatástanulmányban tervezett megoldások megfelelnek az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

Bakonykúti, 2019. március 26.

Szücsi Frigyes
régész, örökségvédelmi szakértő